

Констатуючи вищенаведене, зазначимо, що спосіб вчинення хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї, відображає характерні властивості особистості правопорушників та прямо впливає на слідову картину злочину. Найбільш характерними слідами при вчиненні хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї є сліди, що утворилися в результаті пошкодження, знищення майна потерпілого або інших осіб; знаряддя та засоби злочину, що використовувалися при вчиненні хуліганських дій й залишені злочинцями на місці злочину; сліди, що утворилися в обстановці в результаті дії даних предметів (вогнепальна зброя, боєприпаси, сліди пострілу; холодна зброя і спеціальні засоби; вибухові пристрої і речовини, сліди вибуху; знаряддя катувань та ін.) тощо.

Список використаних джерел:

1. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин. – 2-е изд. доп. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – 334 с.
2. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді): Підручник. / М. В. Салтевський. – К.: Кондор, 2005. – 588 с.
3. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів : навч. посіб. / А. В. Старушкевич. – К. : НВТ «Правник» НАВСУ, 1997. – 42 с.

Бідняк Г.С.

старший викладач кафедри
криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ПІДРОБКИ ДОКУМЕНТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВ

Вагомою формою використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств є призначення судових експертиз. Згідно із ст. 2 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, яка затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р., одним із основних видів експертиз, які проводяться в експертних установах є криміналістична [1].

Узагальнення кримінальних справ та проваджень про шахрайство показує, що судові експертизи призначалися в 91,7% випадків. У 8,3% випадків, судові експертизи не були призначені. Дослідження матеріалів слідчої практики показує, що слідчі призначають різні експертизи. Найбільший відсоток становлять криміналістичні експертизи: почеркознавчі – 43%; техніко-криміналістичні експертизи документів – 42%, дактилоскопічні – 4 %, трасологічні – 4 %. Крім того, призначалися

також товарознавчі експертизи – 2 %; судово-бухгалтерські експертизи – 4 %; комп'ютерно-технічні – 1 %; судово-медичні експертизи речових доказів (біологічні експертизи виділень людини) – 1 %; судово-психіатричні – 2 %; судово-психологічні – 2 %.

Застосування спеціальних знань, в тому числі у формі призначення та проведення експертиз, при розслідуванні шахрайства залежить від способів вчинення цього злочину.

Результати узагальнення та аналізу кримінальних проваджень про шахрайство показують, що предметом шахрайства в 46,8 % випадків від загальної кількості справ про шахрайство є грошові кошти (українські гривні, долари США, російські рублі та євро), квартири та будинки – 9,7 %, вироби з дорогоцінних металів – 12,3 %, побутова техніка – 7,1 %, оргтехніка – 4,5 %, сільськогосподарська продукція – 6,4 %, паливно-мастильні матеріали – 5,8 % земельні ділянки – 0,8 %, автотранспорт – 4,2 %, цінні папери – 2,4 %. Наведені показники свідчать про широту діапазону предмета злочинного посягання і про те, що більшість відсотків шахрайств вчинюється за допомогою різноманітних документів в широкому розумінні (письмових, графічних, електронних тощо). Важливо на початковому етапі розслідування встановити яким саме чином підроблявся документ, що буде підґрунтям для подальшого розслідування (висунення версій, встановлення способу вчинення шахрайства, встановлення злочинців тощо).

Техніко-криміналістична експертиза документів включає дослідження матеріалів документів та дослідження реквізитів документів. При розслідуванні шахрайств використовуються обидві групи.

Науково-технічний прогрес сприяє застосуванню більш досконалих способів фальсифікації документів. Для того щоб підробити документ шляхом монтажу раніше клеювалися частини інших документів, а потім окремі частини «дороблялися» шляхом внесення класичних часткових змін таких, як підчистка, дописка, домальовка, травлення, змивання. Виявити ознаки такої підробки було нескладно. Але з появою копіювально-множильної техніки вказаний спосіб підробки використовується для виготовлення проміжного документу, з якого потім робиться електрофотографічна копія. Ще одним варіантом, який використовують шахраї, є сканування оригіналу документа з комп'ютерною обробкою та роздрукуванням на струменево-крапельному чи лазерному принтері. У вказаному способі труднощі заключаються в тому, що різноманітні комп'ютерні програми типу «Fotochor» дозволяють внести зміни в документ і не залишити ознак цих змін.

У вищезазначених випадках слідчого та суд цікавлять питання: «Чи є в представлених документах ознаки внесення змін в початковий зміст? Якщо так, то якій саме?», «Чи виготовлені надані на дослідження копії документів з одного зразка?», «Чи є в представлених документах (їх

частинах) ознаки монтажу?» тощо.

Останнім часом проблемним питанням являється дослідження відбитків печаток та штампів. Раніше, штемпельно-граверні майстерні діяли згідно з встановленою інструкцією, дотримуючись певних правил та умов функціонування, з обов'язковим реєструванням в дозвільній системі. Експерти мали інформацію стосовно технологій виготовлення печаток та штампів, знали вимоги, які до них пред'являлися, і звісно мали можливість за певними ознаками відрізнити фабричні кліше від кустарних. Ситуація ускладнилася після того як наказ МВС № 5 від 11.01.2011 р. визнав таким, що втратив чинність, наказ МВС від 11.01.99 N 17 (z0264-99) «Про затвердження Інструкції про порядок видачі міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, підприємствам, установам, організаціям, господарським об'єднанням та громадянам дозволів на право відкриття та функціонування штемпельно-граверних майстерень, виготовлення печаток і штампів, а також порядок видачі дозволів на оформлення замовлень на виготовлення печаток і штампів, та затвердження Умов і правил провадження діяльності з відкриття та функціонування штемпельно-граверних майстерень, виготовлення печаток і штампів», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 28.04.99 за N 264/3557 [4].

Окрім законодавчої неврегульованості, новітні технології дозволяють застосовувати легке у користуванні обладнання для виготовлення кліше печаток та штампів сучасними способами. Все це негативним чином впливає не тільки на роботу експертів, а і підвищує рівень злочинності, зокрема сприяє вчиненню шахрайств.

Відносно новими являються способи виготовлення печаток та штампів:

- фотополімерним способом;
- лазерним гравіруванням по гумі (з використанням апаратів LaserGraver, Basel-Sheel, TROTEC, тощо);
- вулканізацією гуми з матриць, які отримані в процесі фрезерування.

Виготовлення підробок вказаними способами потребує певних матеріальних витрат. Чим більша майбутня вигода, тим більше часу і коштів шахраї витрачають на підробку і тим якісніша остання. Нерідко злочинці використовують більш прості загальнодоступні способи. Серед них ми можемо виділити малювання відбитку печатки безпосередньо на документі, малювання на кліше з подальшим нанесенням на документ, вологе копіювання, перенесення відбитку зі справжнього документу в підроблений за допомогою різних кліше (яйце, відфіксований фотопапір), із застосуванням поліграфічних форм плоского або високого друку, із застосуванням копіювально-множної техніки шляхом монтажу або безпосередньо. Встановити їх можна за певними ознаками.

Технічна підробка підпису, як зазначає В.Ю. Шепітько, уявляє

собою наслідування почерку особи, від імені якої виконується підпис, або з використанням різних технічних засобів. Підпис може бути підроблений шляхом: 1) виконання підпису звичайним наслідуванням іншої особи; 2) копіюванням підпису «на провіт»; 3) передавлювання через копіювальний папір; 4) передавлювання дійсного підпису загостреним предметом на інший документ з наступним обведенням; 5) виготовлення факсиміле зі справжнього підпису; 6) використання комп'ютерних можливостей сканування справжнього підпису з наступним принтерним роздрукуванням на документі [5, С.100]. В.В. Бірюков додатково виділяє копіювання перенесенням барвника штрихів підпису-оригіналу [2, С. 183].

Зазначимо, що у разі виконання підпису з наслідуванням почерку іншої особи, проводиться почеркознавче дослідження і при наявності відповідного порівняльного матеріалу зазвичай нескладно провести ідентифікаційне дослідження. Але, якщо наявна підробка підпису з використанням технічних засобів, проводиться техніко-криміналістична експертиза документів. В даному випадку ідентифікація такого підпису ускладнюється або зовсім не можлива, тому що ознаки почерку виконавця не відображаються.

Складною є ситуація при проведенні комплексної експертизи (почеркознавчої та техніко-криміналістичної експертизи документів), коли на дослідження надаються не оригінали підписів та коротких рукописних записів, а їх копії. Та при вирішенні питання стосовно монтажу у категоричній негативній формі висновку можливо подальше почеркознавче дослідження. Так, у 2005 році при розслідуванні шахрайства у сфері нерухомості оперуповноваженим ДСБЕЗ УМВС України в Дніпропетровській області були зроблені ксерокопії ряду документів, в тому числі трудової книжки. В процесі кримінального провадження оригінал трудової книжки був знищений шахраями. Тому на вирішення експертизи були поставлені питання стосовно копій документа. Експерт надав відповідь у категорійній формі: «Оригіналом для копіювання підпису у графі «Підпис директора» у трудовій книжці, копія якої надана на дослідження, послужив підпис, виконаний громадянином Н.». Суд, допитавши експерта, прийняв такий висновок як доказ.

Таким чином, у кримінальних провадженнях про шахрайства об'єктами техніко-криміналістичних експертиз найчастіше є відбитки кліше печаток (штампів); підписи, що перетинаються з відбитками печаток, бланком документа; підписи, виконані за допомогою технічної підготовки; безпосередньо бланк документа тощо. Нерідко призначається комплексна експертиза – почеркознавча та техніко-криміналістична експертиза документів. Тоді до вищезазначених об'єктів додаються підписи та короткі рукописні записи. Зазначений перелік не є вичерпним так, як способи шахрайства постійно удосконалюються і в залежності від них змінюються об'єкти техніко-криміналістичних досліджень документів.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р.
2. Криміналістичне документознавство: практ. Посіб. / В.В. Бірюков, В.В. Коваленко, Т.П. Бірюкова, К.М. Ковальов; за заг. Ред. В.В. Бірюкова. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007. – 332 с. – Бібліогр.: 323-330.
3. Методика технічної експертизи документів (загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України. Київ 2007 – 36 с.
4. Наказ МВС № 5 від 11.01.2011 р. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу МВС від 11.01.99 N 17.
5. Шепитько В.Ю. Криміналістика: Курс лекцій. Издание второе, переработанное и дополненное.— Х.: ООО «Одиссей», 2005.— 368 с.
6. Шляхов А.Р. Судебная экспертиза: организация и проведение. – Москва, 1979. – 168 с.

Береза К. Ю.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПРИ
РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ СТВОРЕННЯМ
АБО УТРИМАННЯМ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВОМ**

Допит є найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією, що займає майже 25 % від загальної кількості робочого часу слідчого. У той же час зі всього бюджету часу, що витрачається слідчим на провадження слідчих дій, на проведення допитів припадає понад 75 %. Втім, не дивлячись на те, що останній є найбільш повторюваною процесуальною дією, однак залишається складною, у кожному конкретному випадку індивідуальною, а іноді – неповторною. Це, у свою чергу вимагає від слідчого уникати шаблонності в їх проведенні приймати негайні рішення в кожен конкретний момент, реагуючи на інформацію, що надходить від допитуваних.

Результативне проведення допитів неможливе без визначення деяких підготовчих заходів. Так, серед найбільш важливих є визначення місця, а саме приміщення, проведення допиту. Так, рекомендується щоб робочий кабінет слідчого був світлим з приємними нейтральними тонами шпалер, з аскетичною, без зайвих предметів та речей, котрі б відволікали увагу допитуваного. Таким чином створена невимушена обстановка сприятиме виникненню важливого психологічного контакту з особою.

Важливою складовою результату проведення допиту є й час, що проходить з моменту початку кримінального провадження. Так, показання підозрюваного, як правило, одержуються на початковому етапі розслідування злочину. У цей момент він ще не знає, якими доказами володіє слідчий і практично не в змозі протиставити свою лінію захисту.